

Διονύσης Σαββόπουλος

ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΤΟΥ ΜΑΓΟΥ ΤΗΣ ΣΚΗΝΗΣ

Τα τραγούδια του απευθύνονταν σε όλους και στον καθένα χωριστά. Αφηγήσεις για την ανάγκη της συλλογικής ανάτασης, της κοινής συγκίνησης, αλλά και για τις παθογένειες της ελληνικής περιπέτειας. Αυτές θυμούνται οι φίλοι καλλιτέχνες και συνεργάτες που τον αποχαιρετούν σήμερα μέσω των «ΝΕΩΝ».

ΣΚΙΤΣΟ ΚΩΣΤΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ **ΜΙΛΟΥΝ** ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΓΕΡΜΑΝΟΣ, ΔΩΡΟΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ, ΓΙΩΤΗΣ ΚΙΟΥΡΤΣΟΓΛΟΥ, ΑΝΤΩΝΗΣ ΣΟΥΣΑΜΟΓΛΟΥ **ΓΡΑΦΕΙ** ΓΙΩΡΓΟΣ-ΙΚΑΡΟΣ ΜΠΑΜΠΑΣΑΚΗΣ **Σ. 8-11**

Βαγγέλης
Γερμανός
τραγουδοποιός

«Δάσκαλός μου
πριν ακόμα
τον γνωρίσω»

Η πρώτη μου γνωριμία πριν τον συναντήσω από κοντά έγινε μέσα από τα τραγούδια που άκουγα και συγκεκριμένα μέσα από το «Φορτιγό». Ήμουν μικρός και άκουσα κάτι ιδιαίτερο που δεν έμοιαζε με τίποτα απ' όσα είχα ακούσει. Μου άρεσαν τα τραγούδια κι επειδή έπαιζα κι κιθάρα ξεκίνησα να μαθαίνω κομμάτια του. Με λίγα λόγια, ήταν δάσκαλός μου πριν ακόμα τον γνωρίσω. Όλα αυτά συνέβαιναν στη Θεσσαλονίκη όταν ήμουν φοιτητής στο Μαθηματικό. Μετά, όταν κατέβηκα στην Αθήνα, έπαιζα στην μπουάτ «Moment» πίσω από το Χίλτον. Επαιζε κι άλλος ένας με την κιθάρα του, ο Λευτέρης Καβαδάτος, που συγχωρέθηκε κι αυτός πολύ νωρίς, γύρω στο 1990. Ενα βράδυ ήρθε ο ντράμερ του Σαββόπουλου, ο Νίκος Τσιλογιάννης από τα Μπουρμπούλια, και λέει «παιδιά, ο Σαββόπουλος θέλει ένα ντουέτο να παίζει αμερικάνικες μπαλάντες». Εκείνη την εποχή έπαιζα Ντόνοβαν, Ντίλαν, Μπαέζ. Έτσι μαζί με τον Λευτέρη έμαθα τα τραγούδια και πήγαμε και παίξαμε στο «Ροντέο» μια χρονιά. Εκεί έπαιζαν και η Μαρίζα Κωκ και ο Διονύσης με τα Μπουρμπούλια. Τότε μου είπε ότι την επόμενη σεζόν θέλει να πάω μαζί του στο «Κύτταρο». Δέχτηκα με μεγάλη χαρά αφού κι εκείνος είχε δεχθεί να λέω στην αρχή του προγράμματος κάποια δικά μου τραγούδια. Ήταν ένα τεράστιο πρόγραμμα με τον Τζίμη τον Τίγρη, τον Τάσο Χαλκιά, με παλαιστές και ρεμπέτες. Υστερα καθήκαμε. Εγώ δούλευα ως μαθηματικός, έγραφα και τραγούδια. Γύρω στο 1980 πήρα την απόφαση να επιστρέψω στο τραγούδι και αναζήτησα μια θέση στη δισκογραφία μέσω της «Lyra». Εκεί ήταν παραγωγός ο Διονύσης. Του πήγα τραγούδια μου, διάλεξε τα 12 και φώναξε την Ελευθερία Αρβανιτάκη με την Οπισθοδρομική Κομπανία. Τραγούδησε και ο ίδιος και μάλιστα ήταν και ο νονός του δίσκου: τον βάφτισε «Μπαράκια».

Δώρος
Δημοσθένους
ερμηνευτής

«Το τραγούδι
ως μια μορφή
ελευθερίας»

Για όλους εμάς που μεγαλώσαμε με τα τραγούδια του ο Σαββόπουλος είναι κάτι περισσότερο από μουσική. Πέραν του ότι είναι ο πρώτος τραγουδοποιός, είναι μια στάση ζωής, ένα βλέμμα πάνω στον κόσμο, πάντα ανήσυχο και γεμάτο περιέργεια.

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΣ 1944 - 2025

Δύσκολοι αποχαιρετισμοί

Οι Βαγγέλης Γερμανός,
Δώρος Δημοσθένους,
Γιώτης Κιουρτσόγλου,
Αντώνης Σουσάμογλου
μιλούν για τον «μάγο
της σκηνής»

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΙΣ
ΖΩΗ ΛΙΑΚΑ

ΜΕΡ ΠΗΛΟΤ

29 Δεκεμβρίου
2015, στη συναυλία
«Σήκω ψυχή μου,
δώσε ρεύμα»
στο Κύτταρο

Η νεκρώσιμη ακολουθία θα ψαλεί στη Μητρόπολη Αθηνών το ερχόμενο Σάββατο στις 13.00. Θα ακολουθήσει η ταφή στο Α' Νεκροταφείο Αθηνών, δημοσία δαπάνη

Ο Διονύσης Σαββόπουλος και οι ποιητές

Το τραγουδούσε ο ίδιος: «Να δω τους ποιητές πρόλαβα εγώ». Και το εννοούσε. Εμπνεόταν από τους στίχους και τα σπαράγματα τους δημιουργώντας από το μηδέν τα δικά του τραγούδια

ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗ ΔΟΥΛΑΓΕΡΙΑΗ

Είναι ένας άνθρωπος που έκανε το τραγούδι χώρο συνάντησης ιδεών, με κιθάρα και ευαισθησία. Σου έδινε κάτι να γελάς και να σκέφτεσαι ταυτόχρονα. Είχε τον τρόπο να θυμίζει ότι το τραγούδι είναι μια μορφή ελευθερίας. Δεν τραγουδούσε, απλώς φώτιζε την ελληνική ψυχή με λόγο και ρυθμό. Έκανε τη σκέψη του τραγούδι και με αυτό μας προκαλούσε να σκεφτούμε. Είχα την τύχη να σταθώ πλάι σε αυτόν τον σπουδαίο τραγουδοποιό αρκετές φορές, να μοιραστώ μαζί του τη σκηνή. Κάναμε και μια αλλαγή χρόνου και πήρα κι εγώ έτσι μια στιγμή από τη μαγεία του. Ο Δ. Σαββόπουλος δεν φεύγει. Μένει μέσα στις λέξεις του, στις μελωδίες του, οι οποίες μας έμαθαν να βλέπουμε αλλιώς τον κόσμο. Ίσως να στέκεται μέσα μου το «Ζεϊμπέκικο». Κάθε φορά που το τραγουδάω συγκινούμαι βαθιά. Έχει κάτι το μεταφυσικό. Είναι πάρα πολύ δυνατή η εικόνα που περιγράφει στους στίχους του: «Πες το βράδυ είδα έναν φίλο/ σαν ξετικό να τριγυρνά/ πάνω στη μοτοσυκλέτα και πίσω τρέχανε σκυλιά...». Καλό ταξίδι, Διονύση.

Γιώτης Κιουρτσόγλου

«Ποτέ δεν επαναλαμβανόταν στους δίσκους του»

Η πρώτη φορά που τον γνώρισα ήταν στο στούντιο όταν ηχογραφήσε τον δίσκο «Ξενοδοχείο» το 1997, όπου έκανε ενορχήστρωση ο Σταύρος Λάντασις. Επαιξα εκεί και από την πρώτη νότα γυρίζει και μου λέει «συχαρητήρια, ωραίος ήχος». Το πρώτο κομμάτι που έγραψα μαζί του ήταν το «Χέρια μου αδειανά». Από τότε συνεργαζόμασταν αδιαλείπτως. Ο Διονύσης Σαββόπουλος προσέφερε στην ελληνική μουσική την ελληνική τραγουδοποιία. Εγγραφε ταυτόχρονα τους στίχους και τη μουσική, ενώ όλοι οι προηγούμενοι μεγάλοι συνθέτες είχαν ποιητές δίπλα τους. Αυτός ήταν και τα δύο. Ξεκίνησε ως τροβαδούρος και ο κάθε του δίσκος δεν ήταν ίδιος με τον προηγούμενο. Πάντα υπήρχαν διαφορές. Δεν είχε επαναληφθεί ποτέ. Αυτό είναι μεγάλη υπόθεση. Επίσης δοκίμασε όλα τα είδη, τα στυλ και μάλιστα σε εποχές που δεν ήταν και της μόδας. Για παράδειγμα το παραδοσιακό τραγούδι. Όταν κάποια στιγμή τον ρώτησα πώς κατάφερε και άντεξε όλα αυτά την οργή που δέχθηκε από τον κόσμο μου απάντησε: «Είχα καλούς δασκάλους». Ενωώντας βέβαια τον Μίκη Θεοδωράκη, τον Μάνο Χατζιδάκι, τον Νίκο Γκάτσο κ.ά. Πιστεύω ότι ο Διονύσης Σαββόπουλος άφησε έναν τεράστιο πλούτο που κάθε φορά που θα τον ανακινούσαμε θα ανακαλύπταμε κάτι καινούργιο εξίσου συναρπαστικό με αυτό που είχαμε ακούσει για πρώτη φορά. Για παράδειγμα σου αναφέρω το «Περιβόλι του τρελού», το οποίο το έχω ακούσει και παίζει πάμπολλες φορές. Ξανά το άκουγα σήμερα

και παρατήρησα άλλες εικόνες. Είχε αυτή την ικανότητα να σου δίνει στιγμιότυπα, να σου ρίχνει ένα πέπλο πάνω από το κεφάλι σου και να σε τραβεί στον κόσμο του. Το πιο δύσκολο πράγμα που θα μπορούσα να κάνω είναι να προσπαθήσω να ξεχωρίσω ένα μόνο τραγούδι από τόσα διαμάντια που έχει αφήσει. Θα πω όμως ότι ένα μικρό προβάδισμα έχει το «Μυστικό τοπίο».

Αντώνης Σουσάμογλου

«Ήταν αυστηρός με το δικό του υλικό»

Μας γνώρισε ο Γιώτης Κιουρτσόγλου στο Μέγαρο Θεσσαλονίκης πριν από δέκα χρόνια. Μου είπε κάποιες σκέψεις για την παρουσίαση τραγουδιών του με συμφωνικό τρόπο. Και λίγο καιρό αργότερα ήρθε μια πρόταση από το Μέγαρο Θεσσαλονίκης για μία παράσταση που επιμελήθηκε στο πλαίσιο των εορτασμών για το 1821. Δεν θα έχανα την ευκαιρία να συνεργαστώ μαζί του και μαζί με τον Λάζαρο Τσαβαριδίου που τότε δουλεύαμε μαζί. Έτσι προέκυψε στο φεστιβάλ του «Επταπυργίου» η παράσταση «Γεννήθηκα στη Σαλονίκη». Τον επόμενο χρόνο, η ίδια παράσταση παίχτηκε εμπλουτισμένη και ανανεωμένη στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών. Εκεί είχα τη μεγάλη ευκαιρία να γράψω μαζί του μια συμφωνική σουίτα βασισμένη σε δικές του μουσικές, σε μουσικά θέματα και φυσικά να ενορχηστρώσουμε τα τραγούδια της παράστασης. Νομίζω ότι τον πέτυχα σε μια πολύ δημιουργική του στιγμή, παρόλο που ήταν καταβεβλημένος. Του άρεσε να κουβεντάζει για μουσική ή δημιουργικά για το υλικό του, να το ξαναβλέπει, όπως ένας ένας επιμελητής μιας έκθεσης. Είχε την ικανότητα να σταυλογεί, να ξεχωρίζει τα πράγματα που θέλει από το υλικό του, προκειμένου να πει την ιστορία που θέλει. Είχε μία ικανότητα που εγώ δεν έχω: να είναι πάρα πολύ αυστηρός με το δικό του υλικό. Δεν δίσταζε καθόλου να θυσιάσει καλές ιδέες, τραγούδια ή στίχους, προκειμένου να εξυπηρετηθεί η μεγάλη, συνολική εικόνα της παράστασης. Είχε τη ματιά του ανθρώπου που θέλει να δοκιμάσει κάτι καινούριο. Από προχθές νομίζω ότι όλοι ψάχνουν να βρουν μια εικόνα, μια στιγμή, έναν στίχο για τον δικό τους Σαββόπουλο. Και είναι πάρα πολύ δύσκολο. Θα έλεγα ότι το «Μια θάλασσα μικρή» είναι το ομορφότερο ερωτικό τραγούδι με ελληνικό στίχο και ταυτόχρονα ότι το «Πρωινό» είναι το ωραιότερο τραγούδι που έχει γραφτεί για έναν γάμο. Το «Ζεϊμπέκικο» επίσης είναι μια πιο μορφότερο ερωτικό τραγούδι της Ελλάδας και το «Είδα την Άννα κάποτε» ένα εκπληκτικό ποίημα όπως και το «Άσπα». Ο κόσμος που έφτιαξε είναι πολύ προσωπικός και οδυνηρά εξηολογητικός. Είναι ο τελευταίος της γιορτής!

Πολύ σπάνια μελοποίησε ολόκληρα ποιήματα (εξαιρέση μάλλον το «Τι να τα κάνω τα τραγούδια σας» του Ντίνου Χριστιανόπουλου). Συνήθως εμπνεόταν από έναν στίχο (ή και μισό) χτίζοντας ολόγυρά του έναν καινούργιο «καθεδρικό». Οι ποιητές της θεσσαλονικιώτικης σχολής, πάντως, όπως και ορισμένοι Γάλλοι, τροφοδότησαν την εμπνευσή του γεννώντας τα κομμάτια που βρήκαν θέση ανάμεσα στις καλύτερες δημιουργίες του. Ακολουθούν ορισμένες από τις έμμεσες επιρροές του:

Νίκος Αλέξης Ασλάνογλου

Το 1975 κυκλοφορεί ο πέμπτος δίσκος του με τίτλο «10 χρόνια κομμάτια» – ανάμεσά τους το «Ζεϊμπέκικο» με τη συμμετοχή της Σωτηρίας Μπέλλου, η «Παράγκα» και «Στη συγκέντρωση της ΕΦΕΕ». Συναντάμε όμως και τη «Θανόσημη μοναξιά του Αλέξη Ασλάνη». Η αναφορά φυσικά είναι ο ποιητής Νίκος Αλέξης Ασλάνογλου, τον οποίο ο Σαββόπουλος θα κατονομάσει πολλές φορές ως «δάσκαλο». Στον ίδιο δίσκο, άλλωστε, και στο κομμάτι «Μια θάλασσα μικρή» στίχοι όπως το «Και στη γωνιά η στάμνα μου, για ένα καλοκαίρι» αλλά και το «σαν τις χορδές του ανέμου, στα μαύρα σου μαλλιά» είναι δάνεια από ποιήματα του Ασλάνογλου. Ο πρώτος ειδικά προέρχεται από το «Κι αν είσαι άνθρωπος» το 1963:

*Κι αν είσαι άνθρωπος κι αν είσαι εργοστάσιο
κι αν είσαι μια ξανθή μοντέρνα πόλη
είσαι για μένα κούραση το βράδυ
μια μηχανή που σόπασε
για ετοιμόρροπη φωνή
είσαι η στάμνα μου για ένα καλοκαίρι*

Ντίνος Χριστιανόπουλος

Στο 8ο από τα συνολικά 17 τραγούδια στο άλμπουμ «Δέκα χρόνια κομμάτια» του 1975 ακόμη τους στίχους «Τι να τα κάνω τα τραγούδια σας / ποτέ δε λένε την αλήθεια / ο κόσμος υποφέρει και πονά / και σε τα ίδια παραμύθια». Ανήκουν φυσικά στον Ντίνου Χριστιανόπουλο, με τον οποίο ο Σαββόπουλος είχε πάντα μια ξεχωριστή – και ενίοτε συγκρουσιακή – σχέση. Ο ποιητής, για παράδειγμα, δεν πίστευε

ότι οι συγκεκριμένοι στίχοι μπορούσαν να μελοποιηθούν.

Μανόλης Αναγνωστάκης

Το ποίημα του Μανόλη Αναγνωστάκη «Όταν αποχαιρέτησα τους φίλους μου», όπου υπάρχει ο γνωστός στίχος «όμως εγώ δεν παραδέχτηκα την ήττα», μελοποιείται το 1978 από τον θάνα Μικρούτσικο, ο οποίος ωστόσο αφήνει εκτός τους τρεις πρώτους στίχους: «Όταν αποχαιρέτησα τους φίλους / Σ' αυτή τη γη ξεχάστηκαν η μέρα / Κι οι νύχτες εναλλάσσονταν με νύχτες». Τον τρίτο στίχο θα χρησιμοποιήσει ο Διονύσης Σαββόπουλος όταν διασκευάζει το τραγούδι του Μπομπ Ντίλαν «Wicked messenger» ως «Άγγελος εξαγγελος» στον δίσκο «Βρώμικο ψωμί» το 1972: «Τα πόδια μου καίκανε σ' αυτή την ερημιά / νύχτα εναλλάσσεται με νύχτα».

Νίκος Εγγονόπουλος

Ο στίχος που έμελλε να γίνει έως και ολόκληρο προέρχεται από το ποίημα «Ορνεο 1748» του Νίκου Εγγονόπουλου: «Μίρκο Κράλη, τι ζητάς; / εδώ δεν είναι παίζε γέλασε, εδώ είναι Μπαλκάνια». Χάρην του ρυθμού που ήθελε στον «Μπάλλο» ο Σαββόπουλος τον αντέστρεψε κι έτσι προέκυψε το «Εδώ είναι Βαλκάνια, δεν είναι παίζε γέλασε».

Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης

Στη «Διαγώνιο 2», το 1961, ο Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης δημοσιεύει το ποίημα «Σκόρπια φύλλα», το οποίο καταλήγει με τους στίχους: «Να μας πας στην ξενιτιά / να μας πας στα πέρα μέρη / φύσα θάλασσα πλατεία / φύσ' αγέρι, φύσ' αγέρι». Η συνέχεια είναι γνωστή και φάνηκε στην ανεξίτηλη «Θαλασογραφία» του Διονύση Σαββόπουλου. Η «ξενιτιά» εκεί έγινε «Να μας πάρεις μακριά».

Ζακ Πρεβέρ

Το «Εγερτήριο» από το «Φορτηγό» (1966) θεωρείται μια ελεύθερη μετάφραση του Σαββόπουλου πάνω στους στίχους του Ζακ Πρεβέρ. «Χλιος κόκκινος ζεστός / στάθηκε στην κλιμαρά μου / ξύπνησε όλη η πολιτεία / κάτω απ' τα παράθυρά μου» τραγουδάει εκεί. Και επίσης: «Μπρος στις φάμπρικες την πύλη / ο εργάτης σταματά, / όμορφη η μέρα γυρίζει / κι απ' το ρούχο τον τραβιά». Η εικόνα προέρχεται ως επιρροή από το ποίημα του Πρεβέρ «Le temps perdu» (Ο χαμένος χρόνος) του 1946. Στο «τεσσαράκι», άλλωστε, τον μικρό δίσκο δηλαδή που είχε βγει πριν από το «Φορτηγό», ο ίδιος ο Σαββόπουλος έγραφε, εκτός άλλων: «Σε αυτόν τον δίσκο πολλά πράγματα θυμίζουν Ζακ Πρεβέρ, Χριστιανόπουλο, Θεοδωράκη, Χατζιδάκι, Μπρασένς ή Ρομανό Μελωδό».

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΣ 1944 - 2025

ΑΚΡΟΑΣΕΙΣ

«Δημώδες rap σαν ύμνος»

Τον Απρίλιο του 1983 ο Χρήστος Βακαλόπουλος δημοσίευσε στο περιοδικό «Ντέφι» ένα κείμενο για την προσωπική ακρόαση των τραγουδιών από το «Τραπεζάκια έξω». Το αναδημοσιεύουμε – με περικοπές – από τον τόμο «Η ονειρική υφή της πραγματικότητας» (εκδ. Εστία, 2005)

Νέο Κύμα. Αν δεν ήταν τραγουδί θα ήταν μια μοναχική διαδρομή με τον ηλεκτρικό στην Κηφισιά. Κάθομαι στο άδειο βαγόνι και θέλω να εξομολογηθώ σε κάποιον, στο τέλος όμως τα λέω στον εαυτό μου ανάβοντας παράνομο τσιγαράκι. Στο τέρμα της διαδρομής σκέφτομαι πάντα ότι υπάρχει περίπτωση κάποιος να έχει φανταστεί τη ζωή μας από την πρώτη μέχρι την τελευταία λεπτομέρεια, ακριβώς όπως ο υπεύθυνος της εταιρείας δίσκων σκαρφίστηκε τον όρο «Νέο Κύμα».

Μας βαράνε ντέφια. Η Αθήνα έγγραφε αυτό το κομμάτι, αυτή η μυστηριώδης πόλη που ξέρει ακόμα να ανάβει ολόκληρη όταν χρειάζεται, ακριβώς όπως η κοπέλα που αναφέρεται στους στίχους. Αυτό το δημώδες rap πχει σαν τον ύμνο της βαθύτερης επικοινωνίας. Τραγουδί για το πρωινό ζύπνημα, εκεί γύρω στις δύο το μεσημέρι, όταν ο καφές έχει τελειώσει και η ζέστη του καλοκαιριού δεν συγκρίνεται με τίποτα με την απίστευτη θέρμη των ψυχών και των σωμάτων. Επίσης, ιδανικό για τα τζουκμποξ στα παραλιακά κέντρα (όσα αντιστέκονται και επιμένουν ακόμα).

Χουλιγκάνοι. Χειμερινό άσμα, ο νεαρός που το ακούει είναι σκεπτικός, φοράει τα γάντια του κι είναι έτοιμος να βγει έξω και να τα σπάσει. Κριώνει και δεν έχει να πληρώσει το νοίκι. Θαυμάζει τις αμερικάνικες ταινίες, η ψυχή του όμως είναι εδώ, κολλημένη στην άσφαλτο.

Μουσικό τοπίο. Νυχτερινή προεσοχή, απ' αυτές που σου σφίγγουν το στομάχι όταν τις ακούς τυχαία ανοίγοντας το ραδιόφωνο ενώ ορμάς σαν διάβολος στην Εθνική, τα καύσιμα έχουν τελειώσει κι όλα τα βενζινοδίκια είναι κλειστά.

Δεν είναι ρυθμός. Η μεγαλοφυής ιδέα εδώ είναι τα χειροκροτήματα που αγκαλιάζουν το τραγουδί, αλλά και το ευλύγιστο σίγουρο σόλο του Σαλέα που εμφανίζεται πάνοπλος, σαν μοναχικός καρβαλάρης. Είναι περίεργο, αλλά αυτός ο λαϊκός ψαλμός μου φέρνει στον νου την *Ευδοκία* του Αλέξη Δαμιανού. Το ίδιο πάθος που περισσεύει, μια θεοπέσια και σχεδόν άναρθρη κατάσταση.

Πρωτομαγιά. Αυτός είναι ένα πίνακας χωρίς καταπιεστικά «τεχνοτροπία». Κάθομαι μόνος στην αίθουσα του μουσείου και τον παρατηρώ. Πώς μπορεί ένας άνθρωπος να ζωγραφίζει με τη φωνή του;

Φλόγες. Εσωστρεφής στιγμή που

όμως σε παρασύρει, άλλο ένα κομμάτι που δεν γράφτηκε ποτέ από τους άτολμους εκπροσώπους του Νέου Κύματος. Τα γυναικεία φωνητικά θαυμάσια, σαν κοφτερά ξίφη, μπανοβγαίνουν κλείνοντας με προσοχή πίσω τους τις πόρτες. Ο Σαββόπουλος, από τη *Ρεζέρβα* και μετά, έχει επιδοθεί σε μια απελπισμένη προσπάθεια να βγάλει ένα - ένα, με το τσιμπιδάκι, τα ανόπτα φτιασιδία που κόλλησαν στις γυναικείες φωνές που διαθέτουμε, λογής λογής έντεχνο.

As κρατήσουν οι χοροί. Με συγκινεί αυτή η αντίληψη των ελλήνων εξωγίνων που έχουν μυριστεί ότι τα κόλπα είναι αλλού. Πολλοί από μας αισθανόμαστε έτσι, όπως αισθανόσαν πολλοί από τους προγόνους μας. Κι ως χορεύεις άρρυθμα στα μπαρ του Παγκρατίου ή στις ντισκοτέκ της Γλυφάδας, κατά βάθος ξέρεις τι είναι οι συνάξεις μας, αγαπτική μου φίλη. Πέρασες κι εσύ από κει, δεν είναι δύσκολο να δεις ποιο είναι το τέρμα του δρόμου. Στο μεταξύ, βάλε σε λειτουργία τους πομπούς, ίσως τις κεραίες!

Canto. Το τραγουδί - κλειδί του δι-

σκου γιατί μιλάει για μια συγκεκριμένη παρέα και ταυτόχρονα για όλες τις παρέες, δηλαδή για τις ανώτερες μορφές οργανωμένης συνύπαρξης που γνωρίζει αυτός ο έρμος πολιτισμός.

Τον χειμώνα ετούτο. Ο Ντίλαν έχει γράψει ανάλογα πράγματα και τα έχει τραγουδήσει με την ίδια επαναληπτική μελαγχολική διάθεση. Βαλκανικό ροκ λοιπόν, το παλιό σχέδιο που δεν πρόκειται ποτέ να εγκαταλειφθεί, αυτό το μυρίζομαι και το ξέρω. Το κομμάτι που μου έρχεται στον νου είναι το *Tombstone Blues*, τρία ακρότητα συνέχεια και ο ηχοηλίπης να έχει μείνει άναυδος.

Τοάμκο. Εδώ καταθέτω τα όπλα και ακούω. Δεν μπορώ να γράψω γιατί κάποιος τραγουδάει πραγματικά, δεν μπορώ να σκεφτώ τίποτα γιατί κάποιος μου απευθύνεται. Το μόνο που έχω να κάνω είναι να σου τηλεφωνήσω στο Παρίσι, εκεί που μπλέχτηκες με τους αποικιοκράτες και να σου βάλω αυτό το διπλετό κομμάτι.

▶ Το εξώφυλλο του δίσκου «Τραπεζάκια έξω» (1983), εικονογραφημένο από τον Αλέξη Κυριτσόπουλο

▶ Εικονογράφηση από το οπισθόφυλλο του δίσκου (με φωτογραφία της Ολγας Εμμωνουπιδίου)

▶ Το εξώφυλλο του δίσκου «Το Κούρεμα» (1989)

ΣΕ Α΄ ΠΡΟΣΩΠΟ
«Μού πετούσαν δεκάρες στη σκηνή»

Η δική του αφήγηση για την κριτική στο «Κούρεμα» το 1989

Ξαναβγάκια στή σκηνή τ' '88, στο *Κούρεμα*, ξυρισμένος και κουρεμένος με τίν φιλή, σαν τιμωρημένος, σαν προετοιμασμένος γιά διαπόμπευση. Αλλά η διαπόμπευση ήρθε πράγματι τόσο σκληρή πού ούτε καν τό φανταζόμουν. Με τό *Κούρεμα* έκανα στροφή πρós τί Δεξιά, μπαϊντισμένος με τόν ψευτοπροοδευτισμό τής εποχής και τίν αλαζονεία του. Ήταν ένας προοδευτισμός νεφελώδης, αντιπαραγωγικός, πολύ κουλουριασμένος κι εντελώς αντιπνευματικός. Δυστυχώς, η Αριστερά αφέθηκε νά παρασυρθεί από εκκενόν του φτηνιερικού προοδευτισμό. Παλιό αριστερό πού, δικαιολογημένα, μισούσαν τί Δεξιά, επειδή κάποτε τούς ταπεινώσε και τούς ανάγκασε νά υπογράψουν δηλώσεις μετανοίας, αλλά και δέν τούς έφυγε ποτέ και ο ανομολόγητος θυμός γιά τίν ίδια τους τίν Αριστερά πού τούς έμπλεξε τότε, μόλις ξεπετάχθηκε τό ΠΑΣΟΚ, μετακόμισαν σύστημα. Τό ΠΑΣΟΚ έγινε τό καταφύγιο κάθε πληγωμένου εγωισμού. Ασε δέ τόν λαϊκισμό του. Ήταν τόσο ακαταμάχητος, πού επηρέασε βλαπτικά όλο τό πολιτικό σύστημα, όλα τά κόμματα σχεδόν. Πολύς φανατισμός. Τόν καλοελληνισμό, πού είναι η βαριά κληρονομιά όλων μας, τόν κρατούμε λίγο πολύ υπό έλεγχο. Αλλά όταν ξεσπάει συλλογικά, δέν ξέρεις πού νά κρυφτείς. Παύει νά έχει σημασία αν είμαστε δεξιοί ή αριστεροί, και γινόμαστε ένας σαρφετός από ανθρώπους φθονερούς και λυσοσασμένους γιά έξουσία. Μού πετούσαν δεκάρες στή σκηνή, φώναζαν «αίσχος», αποχωρούσαν απ' τίν αίθουσα. Με πλεύριζαν έξαλλοι οδηγοί στά φανάρια και μέ ψέλνανε μέ αγριμένο μάτι, μέ ξεφώνιζαν διαβάτες απ' τό απέναντι πεζοδρόμιο... Τέτοιες επιθέσεις και λιτσαρισματα είχα κι άλλες φορές, σέ μικρότερο βαθμό όμως. Στούς *Αχαρνής* τότε, τό '77. Στεναχωριόμουν. Είμαι καλλιτέχνης, και θέλω νά μ' αγαπάνε, λέω στον εαυτό μου «τίν άλλη φορά νά προσέχεις, νά τά λές πώ μαλακά», αλλά όταν έρχεται η ώρα νά γράψω, τό ξεκινάω. Φαίνεται αυτό είναι η φύση του τροβαδούρου: τραγουδάει αυτό πού αισθάνεται, χωρίς νά σκέφτεται τίποτα άλλο. Και όταν τό σκεφτεί, είναι αργά. Η ρήξη μου μέ τό κοινό τό '88-'89 μέ τό *Κούρεμα* στό *Zoo* της Πλάκας ήταν η σκληρότερη της ζωής μου, αλλά τίν άντεξα. Τό 'χω κάπως σάν παράσημο. (Από τό αυτοβιογραφικό βιβλίο «Γιατί τα χρόνια τρέχουν χύμα», εκδ. Πατάκη, 2025)

Στα ράφια υπάρχουν βιβλία (Καζαντζάκης, Καραγάνος, πολλά Βίπερ, αστυνομικά του Τζέιμς Χάντλι Τσέιζ κυρίως, ο Εμπειρικός στις εκδόσεις Πλειάς, Σεφέρης), το *Βιετνάμ* της Φαλάτσι, ανάμεσά τους κρυμμένο ένα μπουκάλι πλακέ κονιάκ, ένα πακέτο τσιγάρα κι ένα σημειωματάριο. Επικρατεί απόλυτη τάξη, που κρύβει την εσωτερική αταξία. Στον τοίχο, ο Διονύσης Σαββόπουλος, αφίσα από το περιοδικό *Φαντάζιο*. Ένα μομπονιάφωνο Grundig, ένα τρανζίστορ Philips (οι δίσκοι είναι στη σάλα, μαζί με το πικάπ). Σχεδόν καθημερινώς, το δωμάτιο γεμίζει κόσμο (οι γονείς είναι νέοι και πολύ κοινωνικοί, μας επιτρέπουν μεγάλες ελευθερίες), αγόρια και κορίτσια που διαβάζουν Αλμπέρ Καμί και Νίκο Εγγονόπουλο. Πίνουμε και κάνουμε το δωμάτιο ντουμά-νι. Καβαδιάζουμε και φιλιώνουμε. Ονειρευόμαστε να ζήσουμε σαν τον Τζιμ Μόρισον και να πεθάνουμε σαν τον Μαθουσάλα. Ακούμε μανιωδώς Σαββόπουλο, Ντίλαν, Doors, Χατζιδάκι, Genesis. Σε λίγους μήνες, το '77, θα εκραγεί το punk και θα αλλάζουν άρδην κάποια δεδομένα.

ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ - ΙΚΑΡΟΥ ΜΠΑΜΠΑΣΑΚΗ

Κι έτσι, ανεπαισθητός ενίοτε αλλά και θορυβωδός κάποιες φορές, περάσαμε από την εφηβεία στη νιότη κι από 'κει στην ενηλικίωση και τώρα στη βιολογική κατφόρα, παραμένοντας αιωνίως νεανείς, περνώντας σε μια ατέρμονη κλιμακίωση της εφηβείας, ώσπου να τελευτήσουμε. Αυτά ήταν, και είναι, η γενιά μας, έστω μια φράξια της γενιάς μας, και πώς απ' όλα όσα σκεφτήκαμε, νιώσαμε, πράξαμε, σχεδιάσαμε, ονειρευτήκαμε, ελλοχεύει και θάλλει ο λατρεμένος μας Νιόνιος, ο ιδιοφυής αισθηματίας και χρονικογράφος της εμπράγματης ουτοπίας, ο τροβαδούρος Διονύσης Σαββόπουλος.

Η γενιά μας, ένα μετέωρο work in progress, οφείλει στο εφελτήριο που υπήρξε για μας ο Σαββόπουλος τα πάντα. Ο Νιόνιος ήταν ο μέγας *κιουρέιτορ* της συνεχιζόμενης έκθεσης «Οι Αποθήκες τ' Ουρανού», μιας έκθεσης που στεγάζει πορτρέτα του Μάρκου Βαμβάκαρη καμωμένα από τον Ρόμπερτ Φρανκ, λούπες 8 mm του Χρήστου Βακαλόπουλου και υδατογραφίες του Ντέιβιντ Χόκνι που εικονίζουν τον Παπαδιαμάντη στη Δεξαμενή.

Ο Διονύσης Σαββόπουλος έκανε τον νου και την ψυχή μας δεκτικές παλλόμενες μεμβράνες υψηλής διαλεκτικής, κι εμάς μας έκανε παιδιά παίζοντα πεσούς παντοτινά.

Ο Σαββόπουλος τι είναι; Είναι συνέχεια και ρήξη, ακόμα και ενδύματολογικά. Όταν ήμασταν παιδιά, ακούγαμε Λάκη Αλεξάνδρου και Σταμάτη Κόκοτα απ' τα τζουκ μποξ των λουτροπόλεων. Ερχεται η Μεταπολίτευση και περνάμε τάχιστα, χωρίς *τζετ λαγκ*, στο Γούντοκ, στους απόηχους του Μάν του '68, στον Τζιμ Χέντριξ και στην Τζάνις Τζόπλιν, σε όλα εκεί-

Ιδιοφυής αισθηματίας, χρονικογράφος της ουτοπίας

Ο συγγραφέας και μεταφραστής Γιώργος - Ικάρους Μπαμπασάκης γράφει για τον Διονύση Σαββόπουλο που ήταν, είναι και θα είναι παρών

να που ήρθαν να μας διαλύσουν τη χωρίστρα στην κόμη και να κάνουν λόχμες κατασρές τα μαλλιά μας. Ο Σαββόπουλος μας εξοικείωσε με το μεταπολιτευτικό πολιτικό και πολιτικό σοκ, μας πήρε από το χέρι τη φερέρα, έγινε η μεσολάβση από τη μια κουλτούρα στην άλλη, το λυτρωτικό ανάμεσα, το διάμετο, η διεκυστίδα, η διαλεκτική - αυτός που σοφά μπλέκει τον Φρανκ Ζάπα με τον Φρανκ Σινάτρα, τον Μπομπ Ντίλαν με τον Μιχάλη Μενιδιάτη, τον Λέοναρντ Κοέν με τον Σώτο Παναγόπουλο.

Ο αείμνηστος Βακαλόπουλος διαινεύονταν ότι ο Τσιτσάνης ήταν ο μεγαλύτερος σκηνοθέτης. Σωστά, αλλά για μας, από το 1974 και μετά, ο μεγαλύτερος σκηνοθέτης είναι ο Διονύσης Σαββόπουλος· δεν ακούμε μόνο αλλά *βλέπουμε* σαν ταινία τη «Θανάσιμη μοναξιά του Αλέξη Ασλάνη», το «Μακρύ ζεϊμπέκικο για

τον Νίκο Κομετζή», το «Γεννήθηκα στη Σαλονίκη».

Για να μιλήσω και βαριά φιλοσοφικά, ας πούμε, ο Σαββόπουλος είναι το φρένο στην ιλιγγιώδη πρόοδο, την ακατάσχετη πορεία που αναστέλλει τη σκέψη, τον στοχασμό. Ελεγε ο Βάλτερ Μπένγιαμιν για την επανάσταση ότι δεν είναι το τρένο,

δεν είναι η αμαξοστοιχία, αλλά το φρένο στο τρένο. Ο Σαββόπουλος επεμβαίνει καίρια όταν έχουμε παραπάρει φόρα.

Ο Σαββόπουλος είναι η *μέσσηυση*, η *mediation*, ανάμεσα στα ταυρινά επεισόδια και στα όσα τείνουμε να λησμονήσουμε, είναι αυτός που μας επαναφέρει στον Πεντζίκι, που θηπεύει στην Αρχιτεκτονική της Σκόρπιας Ζωής, γίνεται η γέφυρα ανάμεσα σε παρελθόντα κρίματα και μέλλοντες γάμους της γης με τον αιθέρα. Μας διδάσκει να μη φοβόμαστε τις αντιφάσεις αλλά, απεναντίας, να τις εγκολπωνόμαστε, να παίζουμε μπιλιάρδο στο τραπέζι των αντιφάσεων. Είναι, σύνολο το έργο του Σαββόπουλου, ένα διαρκές διαλλακτικό και διαλεκτικό σκόλιο στα όσα διαδραματίστηκαν από τη δεκαετία του '60 έως τις μέρες μας.

Ας πω ότι ο Σαββόπουλος δεν είναι το αίνιγμα, όπως επέμενε ο Ευγένιος

Αρανίσης, αλλά είναι το *άνοιγμα* στο αίνιγμα, όπως χαϊντεγκεριανά και νουάρ έλεγε η Μαρία Μήτσουρα. Δεν είναι ροκ, όπως τον ρώτησε εδν είναι ο Γιώργος Χρονάς· είναι καντράν και κορέκτ. Είναι η αρχαιολογία της αστικής μας τοπιογραφίας· είναι η άχραντη πατριδογνωσία μας, είναι η ατέρμονη ανάπτυξη αυτού που έγραψε ακαριαία ο αγαπημένος μας Μισέλ, ο Μιχάλης Κατσαρός: «Κορέκτ Εκτωρ / είμαι για μια νέα πατρίδα».

Ο Σαββόπουλος είναι το πλέξιμο ενστίκτου και λογικής, ο χαρτογράφος του χάους, ο βοτανολόγος της ψυχής, ένας σκακιστής που παίζει τάβλι τις καθημερινές, ένας ταβλαδόρος που παίζει σκάκι τις Κυριακές. Το 2001, στη *Σύμμα* (εκδ. Ιανός), ο Σκαμπαρδώνης τον αποκαλεί *απογυμνωτή καλοδιών!*

Ο Σαββόπουλος είναι ο καλλιτέχνης που δίνει μορφή στο χάος, και το νεοελληνικό κουλτουράκι, με τις αντινομίες και τις συγκρούσεις, με τους αλλαγμούς και τις χλαπαγές, φροντίζει να το διαυγάσει και να το διαμορφώσει, να το κάνει *ολαρία ολαρά* και *ομπλαντί ομπλαντί* και *ντανταντά ντριλτανταντά*, να βάλει το Ντεσεβό μαζί με την Μπέντλεϊ, να συναδελφώσει τον παρία με τον δανδή, τον ρακένδυτο με το φιογυρίνι, εμένα με τα δεκανίκια των δανεικών, και όχι ιδανικών, καμίων μου, τον Χατζηχρήστο με τον Χαϊντεγκερ.

Ο Σαββόπουλος είναι η συνεκδοχή της άγραφης ακόμη εποποιίας μιας γενιάς που έκανε πάντα σλάλομ στα στερεότυπα και άντεξε στη διεκυστίδα των διακυμάνσεων.

Ο Σαββόπουλος ήταν, είναι και θα είναι παρών.